

Η Ρώσο-Τουρκική Διακρατική Συμφωνία για το Δίκτυο Αγωγών Turkish Stream: Ευκαιρίες & Προκλήσεις για την Ελλάδα

Θεόδωρος Τσακίρης

Επίκουρος Καθηγητής Γεωπολιτικής των Υδρογονανθράκων στο Πανεπιστήμιο Λευκωσίας και Επικεφαλής του Ενεργειακού Προγράμματος στο ΕΛΙΑΜΕΠ

Copyright © 2017

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ (ΕΛΙΑΜΕΠ) & Θεόδωρος Τσακίρης
Λεωφ. Βασιλίσσης Σοφίας 49, 10676, Αθήνα
Tel.: +30 210 7257 110 | Fax: +30 210 7257 114 | www.eliamep.gr | eliamep@eliamep.gr
Με την επιφύλαξη παντός δικαιώματος

Η Ρώσο-Τουρκική Διακρατική Συμφωνία για το Δίκτυο Αγωγών Turkish Stream: Ευκαιρίες & Προκλήσεις για την Ελλάδα

του Θεόδωρου Τσακίρη

Ο Δρ. Θεόδωρος Τσακίρης είναι Επίκουρος Καθηγητής Γεωπολιτικής & Ενεργειακής Πολιτικής στη Σχολή Επιχειρήσεων του Πανεπιστημίου Λευκωσίας. Από τον 2014 έως και τον Ιούλιο του 2015 ο Δρ. Τσακίρης υπηρέτησε ως Μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου της κρατικής Εταιρείας Υδρογονανθράκων της Κύπρου (ΕΥΚ) και του Γεωστρατηγικού Συμβουλίου της Κυπριακής Δημοκρατίας (ΓΣΚΔ) θέσεις από τις οποίες και παραιτήθηκε.

Ο Δρ. Τσακίρης είναι επίσης ο Επικεφαλής του Προγράμματος Γεωπολιτικής της Ενέργειας του ΕΛΙΑΜΕΠ από το 2011 ενώ διατέλεσε Εταίρος του Προγράμματος Νότιας Ευρώπης του LSE Ideas στο London School of Economics την διετία 2014-2015. Το πρώτο εξάμηνο του 2010 συνεργάστηκε με το γραφείο του Υφυπουργού Ενέργειας της Ελλάδος κ. Γιάννη Μανιάτη ως Ειδικός Επιστημονικός Σύμβουλος σε θέματα διεθνών αγωγών πετρελαίου & φυσικού αερίου, ενώ επί υπουργίας Χρήστου Φώλια και Κωστή Χατζηδάκη υπηρέτησε ως Υπεύθυνος Πολιτικού Σχεδιασμού της Ειδικής Γραμματείας Διεθνούς Ενεργειακής Πολιτικής του Υπουργείου Ανάπτυξης. Με την ιδιότητα του αυτή συμμετείχε σε δεκάδες υπουργικές και διυπουργικές αποστολές στο εξωτερικό ενώ εκπροσώπησε το Γραφείο του Υπουργού Ενέργειας και στο Δ.Σ. του Διεθνούς Οργανισμού Ενέργειας.

Από το 2002 και μετά ο Δρ. Τσακίρης έχει εργαστεί με την ιδιότητα του Επιστημονικού Συνεργάτη σε θέματα Ευρωπαϊκής Άμυνας & Ασφάλειας, Αμερικανικής Εξωτερικής Πολιτικής, Μετα-Σοβιετικών Σπουδών και Ενεργειακής Ασφάλειας στο Υπουργείο Εξωτερικών κατά την Ελληνική Προεδρία της Ε.Ε. (2003), στο Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών (ΕΚΕΜ) του ΥΠΕΞ (2005-2007, 2009-2010), στο Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων (I.A.A.) του Υπουργείου Εθνικής Αμύνης (2004-2007), και στην Επιτροπή Άμυνας & Εξωτερικών της Βουλής (2004-2007). Ο Δρ. Τσακίρης είναι μέλος του International Association of Energy Economists, Hellenic Association of Energy Economists και του Society of Petroleum Engineers (Cyprus Branch).

Ο Δρ. Τσακίρης είναι Διδάκτωρ Στρατηγικών Σπουδών του Παντείου Πανεπιστημίου (2008), όπου φοίτησε με υποτροφία της Ε.Ε.. Κατέχει επίσης τον τίτλο (Summa Cum Laude) M.A. in International Security Studies του Πανεπιστημίου Georgetown (2002), όπου και φοίτησε ως μεταπτυχιακός υπότροφος των ιδρυμάτων Fulbright και Βουδούρη. Έχει διδάξει στη Σ.Ε.Ε.Θ.Α και τη Σχολή Εθνικής Ασφαλείας επί σειρά ετών σε θέματα περιφερειακής ασφάλειας ενώ δίδαξε το μάθημα της ενεργειακής διπλωματίας στη Διπλωματική Ακαδημία του ΥΠΕΞ το 2013 και το 2014.

Μεταδιδακτορικά έχει συγγράψει 3 μονογραφίες και 31 άρθρα, μελέτες και κεφάλαια συλλογικών τόμων που έχουν κυκλοφορήσει στα ελληνικά και τα αγγλικά συμπεριλαμβανομένων άρθρων σε διεθνή επιστημονικά περιοδικά όπως τα *Comparative Strategy*, *Journal of Energy Security*, *Perceptions*, *Journal of Southeast Europe & Black Sea Studies*, *Journal of Transnational Management*, *Mediterranean Quarterly* και την ελληνική έκδοση του *Foreign Affairs*. Τα κείμενα του έχουν χρησιμοποιηθεί ως παραπομπές σε επιστημονικές δημοσιεύσεις των ερευνητικών προγραμμάτων ενεργειακής γεωπολιτικής των Πανεπιστημίων Harvard, Rice, MIT, και King's College London. Είναι τακτικός σχολιαστής διπλωματικών, ενεργειακών και ευρωπαϊκών θεμάτων σε διάφορα ΜΜΕ σε Κύπρο και Ελλάδα ενώ είναι τακτικός αρθρογράφος της κυριακάτικης έκδοσης της κυπριακής εφημερίδας *Φιλελεύθερος* και του ελληνικού ενεργειακού ιστότοπου www.energypress.gr. Έχει αρθρογραφήσει ή/και δώσει συνεντεύξεις σε ευρωπαϊκές εφημερίδες όπως οι *Le Monde*, *Deutsche Welle*, & *El Mundo* και το περιοδικό *Blue Fuel* του ομίλου της Gazprom.

Το ΕΛΙΑΜΕΠ δεν υιοθετεί ως ίδρυμα πολιτικές θέσεις. Καταβάλλει μάλιστα προσπάθεια να παρουσιάζονται στα πλαίσια των εκδηλώσεων του και στο μέτρο του δυνατού όλες οι υπάρχουσες απόψεις. Υπό το πρίσμα αυτό, οι αναλύσεις και οι γνώμες που δημοσιεύονται στις σειρές του θα πρέπει να αποδίδονται αποκλειστικά στους συγγραφείς και να μην θεωρούνται ότι αντιπροσωπεύουν απαραίτητα τις απόψεις του ιδρύματος, του διοικητικού συμβουλίου του, της διεύθυνσης ή των κατά περίπτωση και καθ' οιονδήποτε τρόπο συνεργαζομένων φορέων.

Image courtesy of Stuart Miles at FreeDigitalPhotos.net

Περιεχόμενα

Executive Summary.....	4
Η ανάλυση της Συμφωνίας και οι διαφορές της από το σχέδιο South Stream.....	5
Η Γεωπολιτική του Ρώσο-Αμερικανικού Ανταγωνισμού και η στάση της Ε.Ε.	10
Το Μη-δεσμευτικό Μνημόνιο Λαφαζάνη.....	13
Συμπεράσματα-Προτάσεις Πολιτικής.....	15
Κείμενα Πολιτικής ΕΛΙΑΜΕΠ.....	17
Το ΕΛΙΑΜΕΠ.....	18

Executive Summary

Η ρωσοτουρκική διακρατική συμφωνία που υπογράφηκε στην Κων/πόλη στις 12 Οκτωβρίου 2016 στο περιθώριο του συνεδρίου του World Energy Council, αποτελεί μια ιδιαίτερως σημαντική εξέλιξη για την ενεργειακή σκακιέρα της περιοχής καθώς, πέραν του ότι σηματοδοτεί την πλήρη εξομάλυνση των ρωσοτουρκικών σχέσεων σε γεωοικονομικό επίπεδο μετά τη ρήξη του Νοεμβρίου του 2015, διασφαλίζει την οριστική και πλήρη απεξάρτηση του ρωσοτουρκικού εμπορίου φυσικού αερίου από το υψηλό πολιτικό ρίσκο των ρωσοουκρανικών σχέσεων.

Παράλληλα η προοπτική κατασκευή ενός δεύτερου Turkish Stream δυναμικότητας 16 ΔΚΜ/Ε (Δις Κυβικών Μέτρων/Έτος) δημιουργεί νέες ευκαιρίες ελληνορωσικής συνεργασίας για τη διαμετακόμιση και ρωσικού αερίου προς την Ευρώπη μέσω Ελλάδος, είτε αυτό επιτευχθεί μέσω της αναγέννησης του ελληνικού τμήματος του South Stream και την κατασκευή του ελληνοϊταλικού αγωγού IGI/Poseidon, είτε αυτό επιτευχθεί μέσω της διοχέτευσης ρωσικού αερίου στο δια-Αδριατικό αγωγό TAP κατά τη φάση διεύρυνσης της δυναμικότητας του από τα 10 στα 20 ΔΚΜ/Ε.

Οποιαδήποτε από τις δύο εναλλακτικές επιλεγεί θα πρέπει να είναι απολύτως σύμφωνη με την κείμενη ευρωπαϊκή νομοθεσία του λεγόμενου Γ' Πακέτου απελευθέρωσης των αγορών ενέργειας της Ε.Ε. και τις επερχόμενες ρυθμίσεις της Ευρωπαϊκής Ενεργειακής Ένωσης. Αυτό δεν είναι μόνο νομικά και ρυθμιστικά αναγκαίο, αλλά και γεωπολιτικά επιβεβλημένο, με δεδομένη την αντίθεση των ΗΠΑ.

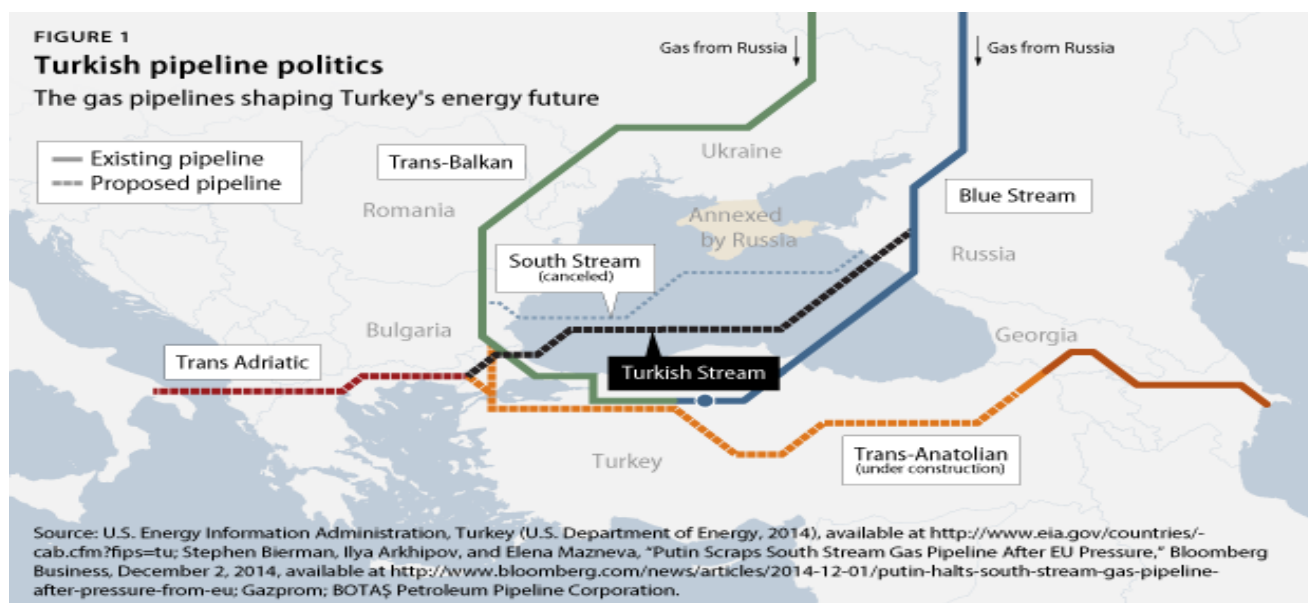
Η ανάλυση της Συμφωνίας και οι διαφορές της από το σχέδιο South Stream

Η Ρωσία, η οποία κάλυψε το 2015 το 61% της τουρκικής κατανάλωσης φυσικού αερίου (2016 BP Statistical Review of World Energy, σελ.23 & σελ.28), ήδη παρέχει την πλειοψηφία των 26,6 ΔΚΜ/Ε (Δις Κυβικών Μέτρων/Έτος) που εξάγει στην Τουρκία μέσω του αγωγού Blue Stream ο οποίος έχει μέγιστη μεταφορική δυναμικότητα 15,75 ΔΚΜ/Ε, αν και το 2015 μετέφερε 13,6 ΔΚΜ/Ε. Η δυναμικότητα του αγωγού μπορεί να αυξηθεί στα 19 ΔΚΜ/Ε.

Το συμβόλαιο που εκτελείται μέσω του αγωγού Blue Stream ο οποίος συνδέει απευθείας τις δύο χώρες παρακάμπτοντας την Ουκρανία διαμέσου της Μαύρης Θάλασσας λήγει το 2028 (με επιλογή 10ετούς ανανέωσης) και αφορά αποκλειστικά την τουρκική κρατική εταιρία εμπορίας φυσικού αερίου BOTAS που ταυτόχρονα λειτουργεί ως ιδιοκτήτης και διαχειριστής του Εθνικού Συστήματος Φυσικού Αερίου (ΕΣΦΑ). Το σημείο εισόδου του εν λόγω φυσικού αερίου στο τουρκικό ΕΣΦΑ είναι η Σαμψούντα. Το αέριο αυτό καταναλώνεται ως επί του πλείστον στην περιοχή του Πόντου και του κεντρικού οροπεδίου της Μικράς Ασίας, συμπεριλαμβανομένης της Άγκυρας, καλύπτοντας παράλληλα τις περιοχές του Ικονίου, της Αττάλειας και της κεντρικής Ιωνίας συμπεριλαμβανομένης της Σμύρνης.

Τα υπόλοιπα 10 ΔΚΜ/Ε του υφιστάμενου ρωσοτουρκικού εμπορίου φυσικού αερίου εξυπηρετούνται μέσω του σοβιετικής κατασκευής Διαβαλκανικού Αγωγού (Trans Balkan Pipeline) (Χάρτης 1), ο οποίος διέρχεται από την Ουκρανία και καταλήγει στην Κων/πολη μέσω Μολδαβίας, Ρουμανίας και Βουλγαρίας. Η δυναμικότητα του συγκεκριμένου αγωγού αγγίζει τα 14 ΔΚΜ/Ε, εκ των οποίων περίπου τα 10 ΔΚΜ/Ε αφορούν παλαιότερα συμβόλαια της BOTAS που η κρατική εταιρία υποχρεώθηκε να πουλήσει σε 7 ιδιωτικές εταιρίες κατόπιν εντολής της τουρκικής ΡΑΕ (Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας) το 2011. Τα συμβόλαια αυτά λήγουν το 2021, αλλά υπάρχει δυνατότητα επέκτασης τους έως το 2043.

Χάρτης 1: Trans Balkan-Turkish Stream-Blue Stream- TAP

Αρχικά ο όγκος των εν λόγω συμβολαίων αφορούσε ποσότητες μόλις 6 ΔΚΜ/Ε, αλλά έχουν έκτοτε αυξηθεί στα 10-11 ΔΚΜ/Ε καθώς η ΒΟΤΑΣ συνεχίζει να χάνει πελάτες έναντι των ιδιωτικών παρόχων αερίου σε επίπεδο λιανικής αγοράς. Το σύνολο των ποσοτήτων που εισάγονται στο τουρκικό ΕΣΦΑ μέσω του ΤΒΛ καταναλώνονται στην ευρύτερη περιοχή της Κών/πολης και τις 3 περιφέρειες της Ανατολικής Θράκης. Ο αγωγός που συμφωνήθηκε στις 12 Οκτωβρίου 2016 επιδιώκει ακριβώς να αντικαταστήσει πλήρως τη λειτουργία του ΤΒΛ (από τον οποίο τροφοδοτείται και η Ελλάδα μέσω του βουλγαρικού κόμβου) έτσι ώστε να προστατευθεί η ευρύτερη περιοχή της Κων/πολης από το ενδεχόμενο μιας νέας ρώσο-ουκρανικής σύγκρουσης που θα καταλήξει σε διακοπή της τροφοδοσίας όπως έγινε το 2006 και το 2009.

Ο αγωγός αυτός, Turkish Stream 1, θα συνδέσει το λιμάνι της Άναπα με την πόλη Κιγικόγ της Ανατολικής Θράκης διατρέχοντας τον πυθμένα της Μαύρης Θάλασσας σε μια απόσταση 900 περίπου χλμ. (Χάρτης 2) και θα έχει μια μεταφορική δυνατότητα 15,75 ΔΚΜ/Ε, η οποία θα μπορούσε να αυξηθεί έως τα 19 ΔΚΜ/Ε όπως ακριβώς ισχύει και για τον Blue Stream. Το υποθαλάσσιο τμήμα του έργου θα χρηματοδοτηθεί αποκλειστικά από την Gazprom και αναμένεται να κοστίσει περί τα \$6,35 δις. Η κατασκευή του Turkish Stream 1 θα πρέπει να θεωρείται δεδομένη και εντός της χρονικής διορίας ολοκλήρωσής του (30/12/2019) που προβλέπει η Διακρατική Συμφωνία της 12^{ης} Οκτωβρίου, καθώς η ρωσική εταιρία έχει ήδη ξοδέψει περί τα \$2 δις για την αγορά των σωληνώσεων και για τη μίσθωση των πλοίων εγκατάστασης τους στο πλαίσιο υλοποίησης του σχεδίου South Stream.

Χάρτης 2: Σύγκριση South Stream με Turkish Stream

Τον Μάιο του 2014 μεγάλο τμήμα των σωλήνων που θα χρησιμοποιούντο για την κατασκευή του υποθαλάσσιου τμήματος του σχεδίου South Stream είχε συγκεντρωθεί στο βουλγαρικό λιμένα της Βάρνας προκειμένου να ξεκινήσει η υλοποίηση του έργου. Η βουλγαρική κυβέρνηση υποχρεώθηκε να σταματήσει όλες τις διαδικασίες ενεργοποίησης της Ρώσο-Βουλγαρικής Διακρατικής Συμφωνίας του 2008 μετά από την απειλή της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ότι θα απέκοπτε τη ροή κονδυλίων από τα διαρθρωτικά ταμεία της Ένωσης σε περίπτωση που η Σόφια προχωρούσε με το ρωσικό σχέδιο.

Ο λόγος της Ευρωπαϊκής παρέμβασης ήταν ότι η διακρατική συμφωνία του 2008 παραβίαζε σε πολλά σημεία το ευρωπαϊκό ενεργειακό δίκαιο και το ευρωπαϊκό δίκαιο ανταγωνισμού. Η παρέμβαση της Επιτροπής, πέραν του ότι προκάλεσε ζημία ύψους \$400 εκατομμυρίων στη ρωσική εταιρία λόγω της πληρωμής ρητρών καθυστέρησης προς την Saipem, τη θυγατρική εταιρία της ENI, που είχε αναλάβει την κατασκευή του South Stream, υποχρέωσε τον Πρόεδρο Πούτιν να διαλύσει όλες τις κοινοπρακτικές δομές υλοποίησης του έργου που είχε υπογράψει η Gazprom με τις κρατικές εταιρίες αερίου της Βουλγαρίας, της Σερβίας, της Ουγγαρίας και της Σλοβενίας και να ενταφιάσει νομικά το έργο τον Δεκέμβριο του 2014.

Η Ε.Ε. μπορεί να παρεμποδίσει την κατασκευή ενός νέου δικτύου αγωγών εφόσον παραβιάζονται συγκεκριμένοι όροι της κοινής αγοράς που υπερασπίζονται: (α) την αρχή της ίσης πρόσβασης στα δίκτυα (β) του ανεξάρτητου καθορισμού του κόστους χρησιμοποίησής τους (τέλη χρήσης δικτύου) που θα πρέπει να γίνεται όχι από το αρμόδιο υπουργείο, αλλά από την εθνική ΡΑΕ και της (γ) απουσίας έμμεσης ή άμεσης “κρατικής ενίσχυσης” ή «φαινορριτισμού» προς συγκεκριμένες εγχώριες εταιρίες/προμηθευτές. Η ρώσο-βουλγαρική διακυβερνητική συμφωνία για τον South Stream παραβίαζε και τους τρεις ανωτέρω όρους του ευρωπαϊκού δικαίου ανταγωνισμού, αλλά η Επιτροπή ήταν προετοιμασμένη να δείξει, υπό την πίεση πολλών Κρατών-Μελών, την απαραίτητη ευελιξία έως την ώρα που ο κ. Πούτιν αποφάσισε να ενσωματώσει την Κριμαϊκή στη ρωσική επικράτεια.

Η εξελισσόμενη ρώσο-ουκρανική κρίση, οι ευρωπαϊκές κυρώσεις του Ιουλίου 2014 και η επανεκλογή της κυβέρνησης Μπορίσοφ στη Βουλγαρία τον Οκτώβριο του 2014 υποχρέωσαν τη Ρωσία να εγκαταλείψει τη ναυαρχίδα της ευρωπαϊκής της διπλωματίας των αγωγών. Η εγκατάλειψη αυτή αφήνει έκθετες τις χώρες της Κεντρικής και Ν.Α. Ευρώπης στο ενδεχόμενο μιας νέας ρώσο-ουκρανικής κρίσης που πλέον καθίσταται πιο πιθανή, αναβαθμίζοντας την Τουρκία στους στρατηγικούς σχεδιασμούς του Κρεμλίνου σε βάρος της Βουλγαρίας, αλλά όχι απαραίτητα της Ελλάδος.

Αντιθέτως η επιλογή της Τουρκίας ως του βασικού κράτους-διαμετακόμισης για τον South/Turkish Stream έδινε και δίνει τη δυνατότητα στην Ελλάδα να ισορροπήσει τα γεωπολιτικά κέρδη της Τουρκίας από την υλοποίηση του έργου, εφόσον επιτύχει να κατασκευαστεί μέσω της επικράτειας της ο αγωγός που θα διαμετακομίζει ρωσικό αέριο στην Ευρώπη, να κατασκευάσει δηλαδή το «φιλορωσικό» ανάλογο του TAP.

Τον Δεκέμβριο του 2014 ίδιο μήνα ο Πούτιν ανακοίνωσε από την Κων/πολη τη μερική αντικατάσταση του σχεδίου South Stream από τον Turkish Stream, διαδικασία η οποία πάγωσε τον Νοέμβριο του 2015 όταν η τουρκική αεροπορία κατέρριψε το τουρκικό μαχητικό πάνω από το Συριακό εναέριο χώρο. Η διακρατική συμφωνία της 12^{ης} Οκτωβρίου 2016 έχει τις ακόλουθες σημαντικές διαφορές σε σχέση με το σχέδιο που δημοσιοποιήθηκε τον Δεκέμβριο του 2014:

(α) Το σύστημα του South Stream θα αποτελείται από 4 παράλληλες γραμμές αγωγών έκαστος με δυναμικότητα 15,75 ΔKM/E, εκ των οποίων ο πρώτος θα κάλυπτε αποκλειστικά τις ανάγκες της Τουρκίας, ενώ οι υπόλοιπες τρεις γραμμές θα προσανατολίζονταν προς τους πελάτες της Gazprom στη Βόρεια Ιταλία, την Κεντρική Ευρώπη (Ουγγαρία, Σλοβακία, Τσεχία) και τη Βαλκανική (Σερβία, Σκόπια, Βουλγαρία και Ελλάδα). Το σύστημα Turkish Stream έχει μόνο το 50% της δυναμικότητας του South Stream με μια γραμμή να είναι αφιερωμένη στις ανάγκες της Τουρκίας και μια δεύτερη γραμμή να στοχεύει στην κάλυψη των αναγκών της Ελλάδας και της Ιταλίας χωρίς πρόνοια για το πως θα διοχετεύεται ρωσικό αέριο σε Σερβία, Βουλγαρία και Σκόπια.

(β) το 50% της δυναμικότητας του παλαιού σχεδίου του South Stream θα μεταφέρεται πλέον μέσω της β' φάσης επέκτασης του δικτύου Nord Stream, δυναμικότητας 31 ΔKM/E και συνολικού μήκους 1.200 χλμ. Το σχέδιο αυτό που υπογράφηκε τον Ιούνιο του 2015 στο διεθνές Οικονομικό Forum της Αγίας Πετρούπολης έχει την υποστήριξη ορισμένων εκ των μεγαλύτερων ευρωπαϊκών/παγκοσμίων εταιριών του κλάδου όπως η Shell, η γαλλική Engie (GDF), η αυστριακή OMV και γερμανική Wintershall.

Το σχέδιο προβλέπει την κατασκευή δύο παράλληλων γραμμών, του Nord Stream 3 & Nord Stream 4, δυναμικότητας 15,75 ΔΚΜ/Ε έκαστος, που θα επιτρέψουν στη Ρωσία να καλύψει τις ανάγκες Αυστρίας, Τσεχίας, Ουγγαρίας και Σλοβακίας χρησιμοποιώντας το πρώην ανατολικογερμανικό αγωγό OPAL (Χάρτης 3), χωρίς ωστόσο να μπορεί να τον ελέγχει ιδιοκτησιακά, ενώ θα μπορέσει να καλύψει μέσω του Αυστριακού δικτύου TAG και τις ανάγκες της Βόρειας Ιταλίας που θα εξυπηρετούντο με τον South Stream. Το σχέδιο αυτό ουσιαστικά καλύπτει το μεγαλύτερο κομμάτι των πελατών της Gazprom στην Κεντρική Ευρώπη που ως αγοραστικό μερίδιο εξαγωγών για τη ρωσική εταιρία είναι σπουδαιότερο σε αναλογία 3:1 συγκριτικά με το σύνολο των Βαλκανικών αγορών (Ελλάδος, Βουλγαρίας, ΠΓΔΜ και Σερβίας).

Χάρτης 3: Το Δίκτυο Nord Stream και η διασύνδεση του με τον OPAL και τον TAG

(γ) Η σημαντικότερη χώρα διαμετακόμισης του σχεδίου South Stream ήταν η Βουλγαρία, από την οποία τόσο η Ελλάδα όσο και η Τουρκία θα έπρεπε να λάβουν το ρωσικό αέριο που αντιστοιχεί στην περίπτωση της Ελλάδος στα 2/3 και στην περίπτωση της Τουρκίας στο 61% της τελικής ζήτησης φυσικού αερίου των δύο κρατών. Πέραν αυτού, η Ελλάδα δεν διαδραμάτιζε κανένα διαμετακομιστικό ρόλο υπό τον South Stream, ενώ υπό το σχέδιο Turkish Stream η Ελλάδα μπορεί να καταστεί η σημαντικότερη χώρα διαμετακόμισης ρωσικού αερίου για τη Νότια Ευρώπη και την Ιταλία χωρίς να υποχρεωθεί να μοιραστεί αυτό το γεωπολιτικό κεφάλαιο με την Αλβανία όπως γίνεται στην περίπτωση του TAP.

Αντιθέτως η επιλογή της Ελλάδος ως βασικής χώρας υλοποίησης του Turkish Stream 2:

(α) θα διασφαλίζει εις το διηνεκές το 50%-65% των μακροπρόθεσμων αναγκών μας σε φυσικό αέριο δίνοντας μας τη δυνατότητα, όπως ακριβώς κάνει τώρα η Τουρκία, να διαπραγματευθούμε σημαντικές εκπτώσεις στην υπάρχουσα τιμή εισαγωγής ρωσικού αερίου που είναι μεταξύ των υψηλότερων στην Ευρώπη.

(β) θα αυξήσει την ενεργειακή μας ασφάλεια καθώς θα εξαλείψει τον διαμετακομιστικό κίνδυνο που σήμερα υπάρχει λόγω της διαμετακόμισης των ελληνικών ποσοτήτων μέσω Ουκρανίας, την ώρα που η Ελλάδα δεν διαθέτει και μέσα στην επόμενη 5ετία είναι δύσκολο να αποκτήσει υποδομές στρατηγικής αποθήκευσης αερίου (Strategic Gas Storage).

(γ) θα υποχρεώσει μετά το 2019 τη Βουλγαρία και την ΠΓΔΜ να λαμβάνουν από την Ελλάδα το ρωσικό τους αέριο που στην περίπτωση της Σόφιας θα αναλογεί στα 2/3 των αναγκών της μετά το 2020 και στο 100% των αναγκών των Σκοπίων.

Ήδη από τον Φεβρουάριο του 2016 οι ρωσικές προθέσεις προς αυτήν την κατεύθυνση έχουν διαφανεί από την υπογραφή του πρωτοκόλλου «νεκρανάστασης» του σχεδίου IGI/Poseidon μεταξύ ΔΕΠΑ-Edison/EDF-Gazprom, το οποίο ωστόσο από μόνο του δεν μπορεί να εγγυηθεί ενδεχόμενη υλοποίηση του σχεδίου καθώς αφορά αποκλειστικά το υποθαλάσσιο τμήμα του αγωγού που θα συνδέσει τις ακτές της Θεσπρωτίας (Πέρδικα/Σταυρολιμένας) με το Brindisi.

Ο εν λόγω υποθαλάσσιος αγωγός που είχε αρχικά σχεδιασθεί ως τμήμα της Στρατηγικής του Νοτίου Διαδρόμου και επεδίωκε να μεταφέρει -όπως ο TAP- το αζερικό αέριο στην Ε.Ε. κατά τρόπο που ταυτόχρονα θα παράκαμπε το ρωσικό δίκτυο αγωγών, **έχει το συγκριτικό πλεονέκτημα να έχει διασφαλίσει το σύνολο των αδειών που απαιτούνται για την υλοποίηση του σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο, διακρινόμενος παράλληλα από μια μεταφορική δυναμικότητα 10,5-11,5 ΔΚΜ/Ε.**

Με αναβαθμίσεις στον τομέα των συμπιεστών η Edison εκτιμά ότι μπορεί να αυξήσει περαιτέρω τη δυναμικότητα του έως τα 15-16 ΔΚΜ/Ε, αν και αυτό μάλλον θα είναι μεσοπρόθεσμο αχρείαστο εάν κανείς λάβει υπόψιν του το γεγονός ότι από τα 15,75 του Turkish Stream 2 τα 5 με 5,5 θα πρέπει να παραμείνουν σε Ελλάδα, Βουλγαρία και Σκόπια σε περίπτωση που οι Ρώσοι πάψουν να χρησιμοποιούν την ουκρανική οδό μετά το 2019 όπως ακριβώς επιδιώκουν. Η υλοποίηση, ωστόσο, τόσο του IGI όσο και του Ελληνικού τμήματος του Turkish Stream 2 που μπορούμε να ονομάσουμε Greek Stream κάθε άλλο παρά δεδομένη μπορεί να θεωρηθεί, καθώς υφίστανται μια σειρά αιτιών σε γεωπολιτικό, ευρωπαϊκό, αλλά και ενδο-ελληνικό επίπεδο που δυσχεραίνουν σημαντικά την πιθανότητα κατασκευής του.

Η Γεωπολιτική του Ρώσο-Αμερικανικού Ανταγωνισμού και η στάση της Ε.Ε.

Για τη Ρωσία ο στόχος πλήρους αντικατάστασης έως το 2019 της ουκρανικής όδευσης για την διαμετακόμιση του 45% των εξαγωγών της προς την Ε.Ε. και την Τουρκία, αποτελεί πάγιο στρατηγικό στόχο του Κρεμλίνου τουλάχιστον από την Ουκρανική «Πορτοκαλί Επανάσταση» του 2004 και μετά. Η κατασκευή του αγωγού Nord Stream 1 το 2011 και του Nord Stream 2 το 2013 αυτήν ακριβώς τη λογική εξυπηρέτουσε μειώνοντας κατά περίπου 50% τις ρωσικές ποσότητες αερίου που διοχετεύονταν μέσω Ουκρανίας στην Ε.Ε. και κυρίως στη Γερμανία, την Ολλανδία και τη Γαλλία.

Το σχέδιο κατασκευής του Nord Stream 3 και του Nord Stream 4 ακολουθούν την ίδια ακριβώς λογική και έχουν την ισχυρή πολιτική στήριξη της γερμανικής κυβέρνησης και της γερμανικής (και αυστριακής) βιομηχανίας, παράγοντες που θα επισπεύσουν την υλοποίησή τους έως το 2019 για τον επιπρόσθετο λόγο ότι μετατρέπουν τη Γερμανία στο σημαντικότερο κράτος-διαμετακομιστή για την εμπορία ρωσικής πατρότητας αερίου στην Ανατολική και την Κεντρική Ευρώπη μέχρι και τη Βόρεια Ιταλία (μέσω του Αγωγού Trans Alpine).

Για τη Ρωσία ενδεχόμενη υλοποίηση του Greek Stream θα ολοκλήρωνε την εξάλειψη του ουκρανικού κινδύνου διαμετακόμισης, θα πολλαπλασίαζε την ισχύ της καταναγκαστικής της διπλωματίας (coercive diplomacy) έναντι των Ουκρανών και θα μειωνόταν το ενδεχόμενο διαμετακομιστικής εξάρτησης τόσο της Ρωσίας, όσο και της Ευρώπης από τον τουρκικό παράγοντα που ήδη αποτελεί τον αναπόφευκτο εταίρο της Ευρώπης σε ότι αφορά την υλοποίηση της αντιρωσικής στρατηγικής του Νοτίου Διαδρόμου και τώρα αναδεικνύεται σε αντίστοιχης σημασίας στρατηγικό εταίρο για τη Ρωσία εφόσον προχωρήσουν τα σχέδια κατασκευής ενός “Turkish Stream” έως τα Έλληνο-τουρκικά σύνορα.

Για αυτόν ακριβώς το λόγο καθίσταται γεωστρατηγικά επιβεβλημένη και η επιδίωξη να ισοσκελισθεί αυτή η τουρκική γεωπολιτική αναβάθμιση από μια αντίστοιχη ελληνική αναβάθμιση στα μάτια της Ρωσίας και των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων (Γαλλία, Ιταλία) που θα στηρίξουν την υλοποίηση των Greek Stream & IGI/Poseidon. Οι Η.Π.Α., κινούμενες στο πλαίσιο της «νεοψυχροπολεμικής» τους αντιπαράθεσης με τη Ρωσία που επικεντρώνεται στο Ουκρανικό ζήτημα, καταπολέμησαν τον South Stream αλλά όχι και τον Nord Stream (προφανώς λόγω της γερμανικής υποστήριξης προς αυτόν) από την αρχική ημερομηνία σύλληψής του το 2008 όταν και υπεγράφησαν οι πρώτες διακυβερνητικές συμφωνίες.

Παράλληλα άσκησαν την επιρροή τους στις Βρυξέλλες για να ναρκοθετήσουν την πορεία προόδου του έργου χρησιμοποιώντας ως βασικό τους επιχειρήμα ότι ενδεχόμενη υλοποίηση του South Stream θα κατέστρεφε την περαιτέρω διαφοροποίηση των ευρωπαϊκών εισαγωγών αερίου από την Κασπία ενισχύοντας τη μονοπωλιακή θέση της Gazprom έναντι των διεσπαρμένων και διασπασμένων ευρωπαϊών καταναλωτών. Η απροθυμία της Ρωσίας να προσαρμοσθεί προς το ευρωπαϊκό νομικό κεκτημένο δυσχέραινε ακόμη περισσότερο την όλη υπόθεση.

Η Ουάσιγκτον και οι Ευρωπαίοι σύμμαχοι της παρουσίασαν εν ολίγοις τον South Stream ως απευθείας ανταγωνιστικό με την πολιτική του Νοτίου Διαδρόμου. Δημιούργησαν και προώθησαν το ανακριβές δίλημμα ότι τα κράτη της Ε.Ε θα έπρεπε να επιλέξουν μεταξύ του South Stream και του Νοτίου Διαδρόμου επιχειρηματολογώντας ότι ενδεχόμενη κατασκευή του πρώτου θα κατέστρεφε τις πιθανότητες υλοποίησης του δεύτερου διότι θα καταλάμβανε την προβλεπόμενη αύξηση της ζήτησης αερίου. Θα προκαταλάμβανε εν ολίγοις την είσοδο νέου αερίου στην ευρωπαϊκή αγορά αυξάνοντας τα ρωσικά αγοραστικά μερίδια.

Το αμερικανικό επιχείρημα ήταν και παραμένει -αν λάβουμε υπόψιν μας την επίσκεψη Hochstein στην Αθήνα τον Απρίλιο του 2015- ασαφές. Ο South Stream θα κάλυπτε 45-50 ΔΚΜ/Ε (περίπου το 80%) της μεταφορικής του δυναμικότητας με το ίδιο αέριο που μεταφέρεται τώρα μέσω Ουκρανίας. Δεν στόχευε δηλαδή κατά κύριο λόγο στην αύξηση των ρωσικών εξαγωγών στην Ευρώπη, στόχευε πρωτίστως στη διασφάλιση της μεταφοράς του ήδη υφιστάμενου όγκου αερίου.

Όταν τον Ιούνιο του 2013 ο Nabucco κατέρρευσε έναντι του σχεδίου TAP, η αμερικανική πολιτική έχασε το βασικό της αντεπιχείρημα έναντι του South Stream. Ο επίσης 'αντιρωσικός' TAP τέθηκε σε τροχιά υλοποίησης χωρίς αυτό να προκαλέσει την κατάρρευση του South Stream, αποδεικνύοντας έτσι κάτι που η Ελλάδα υποστήριζε συστηματικά από το 2008, όταν και πρωταγωνίστησε επί υπουργίας Χρήστου Φώλια και Κωστή Χατζηδάκη στην υλοποίηση του South Stream.

Τι ήταν αυτό; Ότι πολύ απλά οι δύο αγωγοί δεν πρέπει να αντιμετωπισθούν ως ένα άθροισμα μηδενικού παιχνιδιού.

Όπως άλλωστε παραδέχθηκε στις 2 Δεκεμβρίου 2014 ο επικεφαλής της αμερικανικής ενεργειακής διπλωματίας επί της 8^{ης} προεδρίας Ομπάμα, πρέσβης Carlos Pascual, "η μη υλοποίηση του South Stream δεν θα έχει καμία αρνητική επίπτωση για την Ευρώπη...αντιθέτως θα εξοικονομήσει πολλά χρήματα στους Ευρωπαίους καταναλωτές εξαλείφοντας έναν μη απαραίτητο αγωγό υψηλού κόστους ο οποίος **δεν θα μεταφέρει καθόλου επιπρόσθετες νέες ποσότητες**"¹ Η αμερικανική αντίδραση ίσως τελικά να ήταν μη-αναγκαία δεδομένου ότι ο Turkish/Greek Stream, ως η ελληνό-τουρκική εκδοχή του South Stream, δεν μετέβαλλε απλώς την όδευση του έργου, αλλά ολόκληρη τη φιλοσοφία του.

Ενώ η Gazprom θα χρηματοδοτούσε τουλάχιστον το 50% του συνολικού κόστους του South Stream μόλις αυτός θα περνούσε σε ευρωπαϊκό έδαφος, η νέα ρωσική στρατηγική επιδιώκει κατά τα φαινόμενα να μεταφέρει όλο το κόστος υλοποίησης του έργου σε ευρωπαϊκούς ώμους από τη στιγμή που αυτός περάσει σε ευρωπαϊκό έδαφος.

Από τον Δεκέμβριο του 2014 έως σήμερα η Μόσχα επιχείρησε να περάσει το μήνυμα ότι δεν θα επεδίωκε να έχει ούτε μια μετοχή στην κοινοπραξία που θα υλοποιήσει το ευρωπαϊκό σκέλος του Turkish Stream, αλλά ταυτόχρονα δεν θα κατέβαλλε ούτε ένα ευρώ για την κατασκευή του. Θα έφερνε το αέριο στους Κήπους και ας ερχόντουσαν από εκεί να το παραλάβουν οι Ευρωπαίοι πελάτες της.

Εάν αυτή η προσπάθεια εντυπωσιασμού επεδίωκε να ανακαλύψει μια οδό παράκαμψης του ευρωπαϊκού δικαίου ανταγωνισμού μάλλον δεν ήταν επαρκώς σχεδιασμένη. Προφανώς αυτό διέλαθε και της προσοχής της πρώτης κυβέρνησης Τσίπρα το 2015. Ο τελικός στόχος της Ε.Ε. είναι να αποκλείσει στην πράξη τη συμμετοχή της Gazprom στην ιδιοκτησία ή τη διαχείριση του έργου σε ποσοστό άνω του 50% ή τη δέσμευση της δυναμικότητας του δικτύου από τη Gazprom σε ποσοστό άνω του 50%, **για όσο τουλάχιστον χρόνο η ρωσική κυβέρνηση επιμένει να διατηρεί το μονοπώλιο της Gazprom επί των χερσαίων εξαγωγών αερίου.**²

Αυτό σημαίνει ότι ο Greek Stream και ο IGI/Poseidon θα κατασκευασθούν χωρίς την παραμικρή ρωσική χρηματοδότηση, κάτι που σημαίνει ότι η Ελλάδα δεν θα έχει τα χρήματα για να κατασκευάσει τον Greek Stream

¹ "Russia Says South Stream Project is Over", Euractiv, 02/12/2014, <http://www.euractiv.com/sections/global-europe/russia-says-south-stream-project-over-310491>

² Η Μόσχα έχει καταργήσει το μονοπώλιο της Gazprom αναφορικά με τις εξαγωγές ΥΦΑ από το 2013. Αξίζει να σημειωθεί ότι στο εσωτερικό της Ρωσίας υπάρχει έντονη συζήτηση/πίεση -κυρίως από πλευράς της Rosneft- για το ενδεχόμενο κατάργησης και του μονοπωλίου χερσαίων εξαγωγών της Gazprom που θα άνοιγε την εσωτερική ρωσική αγορά και θα απομείωνε την επιχειρηματολογία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ιδίως μετά την παραπομπή της Gazprom από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για μονοπωλιακή συμπεριφορά. Αναλυτικότερα, Tatiana Mitrova, *The Geopolitics of Russian Natural Gas*, James A. Baker III Institute for Public Policy, Rice University (February 2014), σελ. 28, 43-36, 56-58, 72-73.

για όσο χρονικό διάστημα δεν συμμετάσχουν σε αυτό και εκείνες οι μεγάλες ευρωπαϊκές εταιρείες που θα καταναλώσουν και την πλειοψηφία του διαμετακομιζόμενου ρωσικού αερίου.

Κανένα δε από τα κράτη αυτά, συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδος, δεν θα πρέπει να έχει την ψευδαίσθηση ότι θα διατεθούν ευρωπαϊκά κονδύλια για την κατασκευή του Greek Stream. Η ρωσική στάση αναμένεται να μεταβληθεί μετά τη διακυβερνητική που υπέγραψε με την Τουρκία, αλλά αυτό που δεν είναι σαφές είναι το κατά πόσο η Ρωσία θα αποδεχθεί τον έλεγχο ποσοστού στη διοίκηση/διαχείριση του αγωγού σε επίπεδο μικρότερου του 50%.

Το Μη-δεσμευτικό Μνημόνιο Λαφαζάνη

Κανείς δεν θα πρέπει να έχει την ψευδαίσθηση ότι η Ρωσία έχει επαρκές αέριο ή επαρκές κίνητρο να κατασκευάσει και τον Greek Stream και τη δεύτερη φάση του συστήματος Nord Stream για το οποίο υπογράφηκε δεσμευτικό μνημόνιο συνεργασίας μεταξύ υφισταμένων εταιριών (EON, OMV, Shell) μερικές ώρες πριν το μνημόνιο του κ.Λαφαζάνη.³ Είναι σχεδόν αδύνατο και παντελώς αχρείαστο για τη Ρωσία να κατασκευασθούν οι 4 γραμμές του Turkish Stream όπως ήταν ο αρχικός σχεδιασμός και οι γραμμές Nord Stream 3 & Nord Stream 4.

Ο μετασχηματισμός, ωστόσο, του Turkish Stream σε σχέδιο 2 αντί 4 αγωγών εξορθολογίζει και την παράλληλη υλοποίηση της Β' φάσης του δικτύου Nord Stream όπως αυτή περιεγράφηκε ανωτέρω. Το μη-δεσμευτικό μνημόνιο συνεργασίας που υπέγραψε για την κατασκευή του Greek Stream ο κ.Λαφαζάνης στη Μόσχα στις 19 Ιουνίου 2105⁴ επεδίωξε να βρει τη χρυσή τομή ανάμεσα στην απροθυμία της Ρωσίας να επανεγκλωβιστεί στους περιορισμούς της ευρωπαϊκής νομοθεσίας και την αποφασιστικότητα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής να εφαρμόσει κατά γράμμα αυτούς τους περιορισμούς υπό το πολιτικά φορτισμένο κλίμα του διεξαγόμενου Ρώσο-ουκρανικού υβριδικού πολέμου στην Ανατολική Ουκρανία.

Στην προσπάθεια του αυτή ο κ.Λαφαζάνης απέτυχε πλήρως όχι μόνο λόγω των καταφανών αντιφάσεων του κειμένου, αλλά και λόγω της ιδεοληπτικής του εμμονής⁵ να προαναγγέλλει την προκαταβολή τελών ύψους 3-5 δις ευρώ για ένα έργο που βρισκόταν και βρίσκεται στα χαρτιά. Μια απλή ανάγνωση του MoU αναδεικνύει ότι η Ελλάδα όχι μόνο δεν έχει λαμβάνειν χρήματα από τη Ρωσία για την κατασκευή του αγωγού, αλλά ότι η Αθήνα εκχωρεί το σύνολο των εσόδων που μπορούν να προκύψουν από την χρήση του αγωγού για να χρησιμοποιηθούν ως εγγύηση ώστε να δοθεί δάνειο από τη Μόσχα για την κατασκευή του λεγόμενου NEA. Το άρθρο 3.1 του μνημονίου Λαφαζάνη αναφέρει επί λέξει ότι η “χρηματοδότηση θα δοθεί [από τη ρωσική πλευρά] με την εγγύηση του οικονομικού οφέλους της διέλευσης φυσικού αερίου από τον NEA-Νότιος Ευρωπαϊκός Αγωγός”.

Δεν μιλούμε δηλαδή για προκαταβολή τελών χρήσης του δικτύου, αλλά για δάνειο από τη Ρωσία σε μια εταιρία που θα ανήκει κατά το 50% σε ρωσική κρατική τράπεζα. Το σχέδιο Λαφαζάνη δεσμεύει το μοναδικό έσοδο του Δημοσίου που θα μπορούσε να προκύψει από τον αγωγό (τέλη χρήσης δικτύου) και το οποίο θα μπορούσε να διατεθεί όπως το Ελληνικό Δημόσιο επιθυμεί για να ξεπληρωθεί το ρωσικό δάνειο κατασκευής του αγωγού και όχι για να δοθούν χρήματα στην Ελλάδα έστω και υπό τη μορφή δανείου. Το άρθρο 3.2 του Μνημονίου Λαφαζάνη αποτελεί εξ ίσου συναρπαστικό ανάγνωσμα καθώς αναφέρει επί λέξει ότι “*Τα μέρη θα διευκολύνουν την Joint Stock Company [δηλ. την ελληνορωσική κοινοπραξία] ώστε τρίτα μέρη που θα υποδειχθούν από τον Ρώσο Ιδρυτή [της κοινοπραξίας] να δεσμεύσουν έως και το 100% της χωρητικότητας του αγωγού για τις ποσότητες αερίου που θα διέρχονται μέσω ελληνικής επικράτειας*».

Μέσα σε αυτές τις τρεις περίπου γραμμές και παρά την προηγούμενη προειδοποίηση του ΥΠΕΞ Νίκου Κοτζιά ότι η συμφωνία παραβίαζε το Ευρωπαϊκό Δίκαιο, ο κ. Λαφαζάνης κατόρθωσε όχι μόνο να καταπατήσει κάθε πρόνοια κοινοτικού δικαίου αλλά και να παραχωρήσει στη ρωσική πλευρά το σύνολο της μοναδικής αξίας ενός αγωγού

³ Αναφέρομαι σε υφιστάμενες αν μη τι άλλο εταιρίες διότι η ελληνική εταιρία του Δημοσίου που θα συνυπόγραφε το MoU του κ.Λαφαζάνη, η Δημόσια Επιχείρηση Ενεργειακών Επενδύσεων/ΔΕΠΕΝΕ, δεν είχε ακόμη συσταθεί ούτε στα χαρτιά την 19η Ιουνίου 2015. Για το Nord Stream 2, <http://energyexpress.gr/news/prin-ypograpsoyn-lafazanis-novak-ypograpsan-oi-germano-i-gia-metafora-rosikoy-aerioy-meso>, 19/06/2015.

⁴ Για το κείμενο του MoU, <http://energyexpress.gr/news/ypografi-mnimonio-synergias-desmeysi-elladas-rosias-gia-tin-amesi-ylopoiisi-toy-notioy>, 19/06/2015.

⁵ Είναι αξιοσημείωτο ότι ο κ.Λαφαζάνης επέμενε να προαναγγέλλει την ανωτέρω προκαταβολή για πολλούς μήνες μετά και την επίσημη διάψευση αυτού του ενδεχομένου από τον εκπρόσωπο τύπου του Κρεμλίνου κ.Πεσκόφ στις 18 Απριλίου 2015 μια μέρα μετά τη λήξη της επίσκεψης Τσίπρα στη Ρωσία. «Διαψεύδει το Κρεμλίνο τα περί προκαταβολής στην Αθήνα για τον αγωγό Turkish Stream», *Τα Νέα*, 18/04/2015, <http://www.tanea.gr/news/economy/article/5230015/diapseydei-to-kremlino-ta-peri-prokatabolhs-gia-ton-agwgo-turkish-stream/>

που είναι η ικανότητα δέσμευσης της χωρητικότητας του. Αυτό το αρνητικό αποτέλεσμα προκύπτει για τους εξής λόγους:

(α) Κανείς δεν έχει το δικαίωμα να εκκωρεί στον οποιονδήποτε τη χωρητικότητα ενός αγωγού αερίου, πολλώ δε μάλλον όταν αυτός ο κάποιος θα ήταν ένα Υπουργείο και όχι μια Ανεξάρτητη Ρυθμιστική Αρχή Ενέργειας (ΡΑΕ). Όσοι θέλουν να κατασκευάσουν ένα καινούργιο αγωγό αερίου ή άλλη σχετική υποδομή αερίου εντός της ευρωπαϊκής επικράτειας πρέπει να υποβάλλουν στην εθνική ΡΑΕ αίτημα εξαίρεσής τους από τον ευρωπαϊκό κανονισμό που διασφαλίζει την πρόσβαση τρίτων μερών, ανεξάρτητων από εκείνα που κατασκεύασαν τον αγωγό, στη χωρητικότητα του εν λόγω αγωγού ή της οποιαδήποτε άλλης υποδομής αερίου (τερματικά (αφ)υγροποίησης, αποθηκευτικοί χώροι).

Η διαδικασία του TPA-Exemption (TPA-Third Party Access) ελέγχεται και από την Ένωση των Ευρωπαϊκών ΡΑΕ που έχει αυξημένες εποπτικές αρμοδιότητες με βάση το λεγόμενο Γ΄ Πακέτο Φιλελευθεροποίησης των Αγορών Αερίου του 2009 και του συζητούμενου Κανονισμού για τη λεγόμενη Ενεργειακή Ένωση της Ε.Ε. Ακόμη και εάν έκανε τα στραβά μάτια η ελληνική ΡΑΕ για να ικανοποιήσει τους «σχεδιαστές» του Greek Stream, η απόφασή της μπορεί να ανατραπεί από την Ένωση των Ευρωπαϊκών ΡΑΕ και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή που σε τελική ανάλυση εκδίδει και τη σχετική απόφαση για το εάν θα πρέπει να δοθεί εξαίρεση από τους κανόνες TPA και σε ποιο ποσοστό της δυναμικότητας του αγωγού. Από την εφαρμογή του Κανονισμού το 2009 κανένα έργο που επιδιώκει να μεταφέρει ρωσικό αέριο στην Ε.Ε. δεν έχει λάβει εξαίρεση από τους κανόνες του TPA σε ποσοστό ανώτερο του 50% της χωρητικότητας του έργου και αυτός ήταν ένας από τους βασικούς λόγους κατάρρευσης του South Stream λόγω της αντίδρασης της Ε.Ε. κατά τη Βουλγαρία τον Μάιο-Ιούνιο του 2014.

(β) Ακόμη και στην περίπτωση που ο κ. Λαφαζάνης μπορούσε να αγνοήσει εντελώς την ελληνική ΡΑΕ και την Ε.Ε., η συμφωνία της 18ης Ιουνίου 2015 υπήρξε καταφανώς ετεροβαρής εναντίον των ελληνικών συμφερόντων διότι ο Έλληνας υπουργός εκκώρησε το δικαίωμα στη ρωσική πλευρά να ορίζει εκείνη σε ποσοστό έως 100% του ποιος θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει τον αγωγό. Δηλαδή εάν η ΔΕΠΑ ή η οποιαδήποτε άλλη ελληνική εταιρία αερίου (εμπορίας ή κατανάλωσης) θα ήθελαν να χρησιμοποιήσουν τον Greek Stream θα έπρεπε να πάρουν την άδεια όχι της ελληνικής αλλά της ρωσικής, κυβέρνησης, καθώς βάσει του άρθρου 3.2. η ελληνική πλευρά καλείται να διευκολύνει τη δέσμευση του 100% της χωρητικότητας του αγωγού από εκείνους που θα «υποδειχθούν» από τη Μόσχα.

Συμπεράσματα-Προτάσεις Πολιτικής

- ▶ Η διαφαινόμενη υλοποίηση του Turkish Stream 1 έως τα τέλη του 2019, η συνέχιση του πολέμου χαμηλής έντασης στην Ανατολική Ουκρανία και η παράλληλη υπογραφή του μνημονίου συνεργασίας ΔΕΠΑ-Edison-Gazprom για την αναβίωση του IGI/Poseidon τον Φεβρουάριο του 2016 υποχρεώνουν σε επαναξιολόγηση της ελληνικής στάσης έναντι του ενδεχομένου ανάδειξης της χώρας μας ως του σημαντικότερου διαμετακομιστή ρωσικού αερίου προς την νότια Ευρώπη και τη νότια Βαλκανική, κάτι που αποτέλεσε πάγιο στόχο της ενεργειακής διπλωματίας της χώρας από την περίοδο της διακυβέρνησης του Κώστα Καραμανλή. Υπενθυμίζεται ότι η σχετική διακυβερνητική συμφωνία για τη συμμετοχή της Ελλάδος στον South Stream υπογράφηκε από τον νυν αντιπρόεδρο της Ν.Δ. κ. Κωστή Χατζηδάκη τον Μάρτιο του 2009.
- ▶ Η ανωτέρω επιλογή είναι προφανώς πολύ πιο πολύπλοκη και πολύ πιο ακριβή συγκριτικά με την επιλογή της Gazprom να δεσμεύει το 100% της β' φάσης δυναμικότητας του TAP που θα αυξήσει τη διαμετακομιστική ικανότητα του αγωγού από τα 10 στα 20 ΔKM/E, **αλλά κάτι τέτοιο θα πρέπει και πάλι να διασφαλίσει άδεια εξαιρέσεως από τους κανονισμούς της TPA (Third Party Access)**. Η εξαιρέση του TAP από τους όρους του TPA που φτάνει στο 100% της μεταφορικής του δυναμικότητας δόθηκε *μόνο* για την πρώτη φάση της δυναμικότητας των 10 ΔKM/E του αζερικού, όχι του ρωσικού αερίου. **Δεν είναι βέβαιο ότι η Ε.Ε. θα φανεί εκ νέου τόσο «γενναιόδωρη» εάν το αέριο είναι αυτή τη φορά ρωσικό, ιδίως εάν αυτό επιχειρήσει να δεσμεύει και το 100% της διατιθέμενης δυναμικότητας.**
- ▶ Ενδεχόμενη υλοποίηση του Greek Stream/Poseidon ή -σε δευτερεύοντα βαθμό της ρωσικής χρήσης του TAP- θα δημιουργήσει για την Ελλάδα ένα γεωπολιτικό ισοδύναμο τετελεσμένο στην αναπόφευκτη γεωστρατηγική αναβάθμιση της Τουρκίας στα μάτια της Ρωσίας και των πελατών της Ρωσίας στην Ε.Ε. ιδιαίτερα σε μια περίοδο που η αναθεωρητική πολιτική της Τουρκίας καθίσταται ολοένα και περισσότερο εμφανής σε όλο το γεωπολιτικό τόξο της Ανατολικής Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής από τη Μοσούλη και τον θύλακα που επιχειρεί να δημιουργήσει στη βορειοανατολική Συρία έως τη δομική της ανυποχωρητικότητα στο Κυπριακό και την κλιμακούμενη επιθετικότητά της στο Αιγαίο.
- ▶ Η υλοποίηση του Greek Stream θα ολοκληρώσει το υπόλοιπο μισό της ενεργειακής διπλωματίας της κυβέρνησης Καραμανλή με δεδομένη την επιτυχία (Ιούνιος 2013) ανάδειξης της Ελλάδος από την κυβέρνηση Σαμαρά στο σημαντικότερο διαμετακομιστικό κράτος της Ε.Ε. σε ότι αφορά την υλοποίηση της 'αντιρωσικής' Στρατηγικής του Νοτίου Διαδρόμου μέσω του σχεδίου TAP και την βουλγαρική του προέκταση μέσω του IGB.
- ▶ Με δεδομένη τη συμφωνία συγχρηματοδότησης του χερσαίου τμήματος του Turkish Stream 2 από την Gazprom και την BOTAS σε βάση 50:50, η ελληνική πλευρά θα πρέπει να είναι σε θέση να προτείνει τη συγχρηματοδότηση του έργου όταν αυτό εισέλθει σε ελληνικό έδαφος στους Κήπους, **επιδιώκοντας να δημιουργήσει ενιαίο ιδιοκτησιακό καθεστώς και (α) στο χερσαίο τμήμα του Greek Stream από τον Έβρο έως την Ηγουμενίτσα και (β) στο υποθαλάσσιο τμήμα του Greek Stream που πλέον θα ταυτισθεί με τον Poseidon.**
- ▶ Προκειμένου το έργο Greek Stream/Poseidon συνολικού κόστους \$4-56 δις. να έχει σοβαρές πιθανότητες να εγκριθεί από την Ε.Ε. υπό το πρίσμα των κανόνων TPA-Exemption, **θα πρέπει να καταστεί σαφές στους Ρώσους ότι το ποσοστό συμμετοχής/χρηματοδότησης τους επί του Greek Stream/Poseidon θα πρέπει να περιορισθεί στο 37,5%-40% ή και χαμηλότερα, με την EDF να αναλαμβάνει το υπόλοιπο 37,5%-40% και μια κοινοπραξία ελληνικών επιχειρήσεων σε επίπεδο PPP (Public Private Partnership) να χρηματοδοτεί το υπολειπόμενο 20%-25%.**

- ▶ Το χερσαίο τμήμα του Greek Stream υπολογίζεται περίπου στα \$4 δις και το υποθαλάσσιο τμήμα του Poseidon υπολογίζεται στα \$2 δις. Αυτή τη στιγμή το χερσαίο τμήμα του Greek Stream από τους Κήπους στο Σταυρολιμένα αναμένεται να το χρηματοδοτήσει εξ' ολοκλήρου ο ΔΕΣΦΑ, δέσμευση που αποτελεί κατάλοιπο του παλαιού σχεδίου ITGI από το 2005. **Αυτό είναι μάλλον δύσκολο για τα δεδομένα του ΔΕΣΦΑ, ακόμη και εάν είχε ολοκληρωθεί με επιτυχία η πώλησή του στις SOCAR και SNAM.**
- ▶ Ως εκ τούτου θα μπορούσε να εξετασθεί το ενδεχόμενο μετατροπής του χερσαίου τμήματος του Greek Stream σε ΑΣΦΑ (Ανεξάρτητο Σύστημα Φυσικού Αερίου), όπως ακριβώς είναι ο TAP, αλλά και ο IGI/Poseidon, με τη μετοχική/χρηματοδοτική συμμετοχή 37,5%-40% : 37,5%-40% : 20%-25% μεταξύ Gazprom: EDF/Edison : Greek Consortium σε περίπτωση που υπάρξει ενδιαφέρον και από ιδιώτες παρόχους αερίου να συνδράμουν την Poseidon.
- ▶ Ανάλογη ρύθμιση θα ισχύσει και για τον IGI/Poseidon ο οποίος αυτή τη στιγμή ελέγχεται 50% : 50% από την ΔΕΠΑ:EDF/Edison, **υπό την προϋπόθεση ότι κάτι τέτοιο δεν θα αλλάξει το TPA-Exemption status που έχει διασφαλίσει ο IGI/Poseidon, γεγονός που αποτελεί και το βασικό του πλεονέκτημα για την Gazprom, πλεονέκτημα που δεν διαθέτει ο TAP στη β' φάση επέκτασής του.**
- ▶ Στην περίπτωση αυτή θα πρέπει να υπάρξει αναλογική ελάφρυνση της συμμετοχής της EDF/Edison και του Greek Consortium στη χρηματοδότηση του χερσαίου τμήματος του Greek Stream χωρίς την αναλογική αύξηση των ποσοστών της Gazprom άνω του 37,5%-40% στη μετοχική σύνθεση του έργου ώστε να μην «προκληθεί» αντίδραση της Ε.Ε.
- ▶ Η σύνθεση του Greek Consortium μπορεί να αποτελέσει μια κοινοπρακτική συμμετοχή μεταξύ της ΔΕΠΑ και ενός ή δύο μεγάλων ιδιωτικών παρόχων όπως έγινε με τη σύμπραξη δημοσίου και ιδιωτικού τομέα στην περίπτωση του σχεδίου επένδυσης του FSRU στην Αλεξανδρούπολη ώστε να καταστεί βιώσιμη η χρηματοδότηση του έργου και με μια ουσιαστική ελληνική συμμετοχή ως εξισορροπητική «γέφυρα» μεταξύ Ευρωπαϊκών και Ρωσικών συμφερόντων.
- ▶ Σε περίπτωση που η κατάσταση παραμένει ως έχει, το Ελληνικό Δημόσιο μέσω του ΔΕΣΦΑ θα κληθεί να πληρώσει \$4 δις για το χερσαίο τμήμα ενός Greek Stream και μέσω της ΔΕΠΑ ακόμη \$1 δις για το υποθαλάσσιο τμήμα, συνολικά δηλαδή \$5 δις. Εάν εφαρμοσθεί η πρόταση αυτή το ελληνικό δημόσιο θα περιορισθεί στο να πληρώσει μέσω της ΔΕΠΑ το 10%-12,5% του συνολικού κόστους των \$6 δις., δηλαδή \$600-\$750 εκατομμύρια συμβάλλοντας στην οριστική διασφάλιση των ρωσικών ροών αερίου στο ελληνικό σύστημα ασχέτως του πως θα εξελιχθούν μετά το 2019 οι ρωσοουκρανικές σχέσεις.
- ▶ Σε τελική ανάλυση οι ροές αερίου από τη Ρωσία θα εξακολουθούν να καλύπτουν άνω του 50% της εσωτερικής μας κατανάλωσης τουλάχιστον έως το 2026, ενώ η ρωσοουκρανική διαμετακομιστική συμφωνία μέσω της οποίας εξάγονται στην Ελλάδα τα 2/3 της τελικής μας ζήτησης λήγει το 2019.
- ▶ Εν τη απουσία στρατηγικών υποδομών αποθήκευσης φυσικού αερίου στην Ελλάδα και ενός αξιόπιστου σχεδίου κατανομής στρατηγικών αποθεμάτων αερίου σε περίπτωση κρίσης με τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία η Ελλάδα πρέπει να παραδειγματισθεί από το επιτυχημένο γερμανικό παράδειγμα κατασκευής του συστήματος Nord Stream.

Κείμενα Πολιτικής ΕΛΙΑΜΕΠ

- PP02.01, Philippos Savvides, “Cyprus at the Gate of the European Union: Scenarios, Challenges and Prospects”, 2002
- PP02.02, Stavridis Stelios, “The Barcelona Process after Valencia and Seville: What Priorities for the 2003 Greek Presidency?”, 2002
- PP03.03, Thanos Dokos, “NATO’s Mediterranean Dialogue: Prospects and Policy Recommendations”, 2003
- PP03.04, Constantine Michalopoulos, “A Strategy for Trade Integration in South East Europe: Accomplishments and Future Challenges”, 2003
- PP05.05, Ian Lesser, “Security and Strategy in the Eastern Mediterranean”, 2005
- PP05.06, Anna Triandafyllidou, “Migration Policy in Greece”, 2005
- PP06.07, Loukas Tsoukalis (ed.), “Higher Education in Greece”, 2006
- PP07.08, Nikos Koutsiaras (research team: Anna Vallianatou and Elli Siapkidou), “The European Constitution After (a Period of) Reflection” (in Greek), 2007
- PP07.09, Thanos Dokos (ed.), “Greek National Security Policy in the 21st Century”, 2007
- PP08.10, Janis A. Emmanouilidis, “Conceptualizing a Differentiated Europe”, 2008
- PP08.11, Stephen C. Calleya & Δημήτρης Κ. Ξενάκης, “Ασφάλεια & Στρατηγική Συνεργασία στη Μεσόγειο: Οικοδόμηση Εμπιστοσύνης & Πρόληψη Συγκρούσεων”, 2008
- PP08.12, Ιωάννης Ν. Γρηγοριάδης, “Ευρωπαϊκή Ενεργειακή Ασφάλεια & Αγωγοί Φυσικού Αερίου στη Ν.Α. Ευρώπη: Ένα Νέο Πεδίο Ελληνοτουρκικής Συνεργασίας”, 2008
- PP10.13, Λουκάς Τσούκαλης, “Μια Ευρωπαϊκή Ένωση ικανή να ανταποκριθεί στην παγκόσμια εποχή: μπορούμε να αντιμετωπίσουμε την πρόκληση;” 2010
- PP10.14, Ευάγγελος Βενέτης, “Οι σχέσεις Ελλάδας Ιράν” 2010
- PP11.15, Γιώργος Γλυνός, “Εκπροσώπηση και διαπραγμάτευση στα όργανα της Ε.Ε. και συντονισμός της άσκησης και της εφαρμογής των Ευρωπαϊκών πολιτικών στην Ελλάδα” 2011
- PP11.16, Θάνος Ντόκος, “Προκλήσεις Εσωτερικής Ασφάλειας” 2011
- PP11.17, Thanos Dokos, “Energy developments and Greek foreign policy: The Southern Gas Corridor as a major opportunity for Greece” 2011
- PP12.18, Thanos Dokos, “Who lost Greece? The geopolitical consequences of the Greek crisis”, 2012
- PP12.19, Δημήτρης Κατσίκας, “Ανταγωνισμός, σταθερότητα και ρύθμιση στον ευρωπαϊκό χρηματοπιστωτικό τομέα”, 2012
- PP12.20, Ευάγγελος Βενέτης, “Η Ελληνική Διπλωματία και η Αραβο-Ισραηλινή Διένεξη”, 2012
- PP12.21, Θεόδωρος Τσακίρης, “ Η Ενεργειακή Διάσταση της Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής: Από τη Διπλωματία των Αγωγών στη Παραγωγή Υδρογονανθράκων”, 2012
- PP14.22, Theodore Tsakiris, No 22 Shifting sand or burning bridges, 2014
- PP14.23, Αλέξανδρος Κολοβός, “Η Πολιτική Διαστήματος της ΕΕ για σκοπούς Ασφάλειας και Άμυνας: Προτάσεις Εσωτερικής Πολιτικής”, 2014
- PP15.24, Filippos Proedrou, “Rethinking energy security: an inter-paradigmatic debate”, 2015
- PP16.25, Σαράντης Κουγιού, “ Η διεθνής συνεργασία στην έρευνα και στην καινοτομία με την αξιοποίηση της Ομογένειας. Μετατρέποντας το “brain drain” σε “brain gain”, 2016
- PP17.26, Θεόδωρος Τσακίρης, “ Μια Ολιστική Αξιολόγηση της Ρώσο-Τουρκικής Διακρατικής Συμφωνίας για το Δίκτυο Αγωγών Turkish Stream: Ευκαιρίες & Προκλήσεις για την Ελλάδα ”, 2017

Το ΕΛΙΑΜΕΠ

Το ΕΛΙΑΜΕΠ είναι ένα ανεξάρτητο, μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα ερευνητικό και εκπαιδευτικό ίδρυμα. Το ΕΛΙΑΜΕΠ δεν εκφράζει, ούτε εκπροσωπεί συγκεκριμένες πολιτικές απόψεις. Επιχειρεί μόνο να λειτουργήσει ως βήμα ελεύθερου διαλόγου και ως κέντρο παραγωγής και διακίνησης ιδεών.

Το ΕΛΙΑΜΕΠ χρονολογείται από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 στο πλαίσιο ανεπίσημων συναντήσεων πανεπιστημιακών, στρατιωτικών, διπλωματών και δημοσιογράφων. Ο στόχος των συναντήσεων αυτών ήταν να προσφέρουν μια ανεξάρτητη, ακαδημαϊκή άποψη σχετικά με τις εξελίξεις στις περιοχές της Μεσογείου, της Νοτιοανατολικής Ευρώπης και της Μαύρης Θάλασσας, στους τομείς της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και των διατλαντικών σχέσεων που ενδιέφεραν άμεσα την Ελλάδα. Τον Απρίλιο του 1988, οι συναντήσεις αυτές πήραν θεσμοθετημένη μορφή και έτσι δημιουργήθηκε το Ελληνικό Ίδρυμα Αμυντικής και Ευρωπαϊκής Πολιτικής (ΕΛΙΑΜΕΠ).

Από την ίδρυση του, το ΕΛΙΑΜΕΠ έχει αναπτύξει πολλές και σημαντικές δραστηριότητες και έχει γίνει γνωστό σε ακαδημαϊκούς, πολιτικούς και επιχειρηματικούς κύκλους στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Ακολουθώντας τις εξελίξεις της ευρύτερης περιοχής, οι δραστηριότητες του ΕΛΙΑΜΕΠ διευρύνθηκαν για να συμπεριλάβουν ερευνητικά προγράμματα που θα συνέβαλαν στην εδραίωση των δημοκρατιών της Ανατολικής, Κεντρικής και Νοτιοανατολικής Ευρώπης με τη δημιουργία κοινωνίας των πολιτών, αποτελώντας ένα σημείο αναφοράς ανάμεσα σε ιδιωτικούς και δημόσιους φορείς σε θέματα κοινωνικοπολιτικά, ασφάλειας και Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Η διαφοροποίηση αυτή έγινε σαφέστερη το 1993 όταν το ΕΛΙΑΜΕΠ άλλαξε το όνομα του, ώστε να αποτυπώνει τα διευρυμένα ενδιαφέροντα του Ιδρύματος: Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής (το ακρωνύμιο παρέμεινε το ίδιο). Η ονομασία του Ιδρύματος εμπεριέχει ένα σαφές μήνυμα: στο πλαίσιο της ΕΕ και της εκκολλαπτόμενης συλλογικής κυριαρχίας, πρέπει να θέσουμε τα όρια μεταξύ αυτού που ονομάζουμε Ευρωπαϊκή πολιτική και παραδοσιακή εξωτερική πολιτική.

Τα τελευταία χρόνια, το ΕΛΙΑΜΕΠ διεύρυνε τις δραστηριότητες του, παρέχοντας μεγαλύτερη πληροφόρηση και διαχέοντας κείμενα πολιτικές, οργανώνοντας εκπαιδευτικές διαλέξεις, σεμινάρια επίλυσης συγκρούσεων και διεθνή συνέδρια, δημοσιεύοντας βιβλία, άρθρα και ενημερωτικά δελτία.

